

BADANIA SKŁADU FRAKCYJNEGO PYŁU ZAWIESZONEGO W ZABRZU

Krzysztof KLEJNOWSKI, Andrzej KRASA, Wioletta ROGULA-KOZŁOWSKA
Instytut Podstaw Inżynierii Środowiska PAN
ul. M. Skłodowskiej-Curie 34, 41-819 Zabrze
klej@ipis.zabrze.pl

STRESZCZENIE

W pracy przedstawiono wyniki obrazujące rozkład masy pyłu zawieszonego (PM) względem wielkości cząstek w Zabrzu. W badaniach wykorzystano trzynastostopniowy niskociśnieniowy impaktor kaskadowy firmy DEKATI (Dekati Low Pressure Impactor, DLPI). Na podstawie uzyskanych wyników, omówiono występowanie ekstremów i różnice rozkładu PM względem wielkości cząstek dla okresu letniego, grzewczego i całego okresu pomiarowego. Stwierdzono dużą zmienność rozkładu masy PM względem wielkości cząstek w poszczególnych okresach pomiarowych. Odnotowano występowanie od jednego do trzech maksimów. W badanym obszarze w masie PM dominujący udział mają cząstki $< 2,5\mu\text{m}$.

1. Wstęp

Problematyka badań cząstek stałych w powietrzu atmosferycznym jest od szeregu lat tematem wielu publikacji i wraz z rozwojem nowych technik pomiarowych i analitycznych rozszerza się zakres prowadzonych prac. Możliwości uzyskania większych ilości i wyższej jakości wyników pomiarów stężeń zanieczyszczeń powietrza pozwalają rozszerzać zakres prowadzonych badań ich oddziaływania na zdrowie ludzi i środowisko. Pył zawieszony, w tym jego w poszczególne frakcje, a także poszczególne substancje zanieczyszczające zawarte w pyłe, z uwagi na ich własności fizyko-chemiczne, zawsze były traktowane jako czynniki wywierające negatywny wpływ na zdrowie ludzkie [1]. Wyniki dotychczasowych badań wskazują, że najwyższą cytotoksyczność spośród badanych frakcji pyłu zawieszonego związana jest z frakcjami PM o średnicy aerodynamicznej mniejszej niż $0,49\mu\text{m}$ [2]. W pewnych warunkach związki rakotwórcze występują wyłącznie we frakcji PM o średnicy aerodynamicznej mniejszej niż $2,0\mu\text{m}$ [3]. Stężenia wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych (WWA) na ogół są większe w najdrobniejszych frakcjach PM [2, 4, 5].

W Zakładzie Ochrony Powietrza IPiŚ PAN prowadzone są pomiary rozkładu ziarnowego PM, w tym mierzony jest jego rozkład masowy względem wielkości (średnicy aerodynamicznej) z użyciem trzynastostopniowego niskociśnieniowego impaktora DEKATI.

W niniejszej pracy przedstawiono dotychczas uzyskane wyniki obrazujące zmienność rozkładu masowego PM względem wielkości cząstek.

2. Metodyka badań

Punkt poboru prób zlokalizowano w centralnej części Zabrze. Lokalizacja ma charakter tła miejskiego; w zagospodarowaniu terenu dominuje wysoka zabudowa mieszkaniowa, tereny komunikacji oraz tereny usługowe (wielko przestrzenne obiekty handlowe). Najbliższe duże źródła przemysłowe oddalone są o 4-5 km (Elektrownia Zabrze i Koksownia Jadwiga).

Do badania stężenia wybranych frakcji PM użyto niskociśnieniowego impaktora DEKATI, umożliwiającego separację cząstek pyłu w zakresie średnic aerodynamicznych od $10\mu\text{m}$ do $0,03\mu\text{m}$. Impaktor DEKATI posiada 13 stopni, z których każdy jest impaktorem o

innej średnicy odcięcia. Średnice odcięcia maleją w kierunku od wlotu do wylotu impaktora i posiadają odpowiednio następujące średnice odcięcia: 13-10 μm , 12-6,8 μm , 11-4,4 μm , 10-2,5 μm , 9-1,6 μm , 8-1,0 μm , 7-0,65 μm , 6-0,40 μm , 5-0,26 μm , 4-0,17 μm , 3-0,108 μm , 2-0,060 μm , 1-0,030 μm .

Masę pyłu na poszczególnych stopniach impaktora wyznaczono metodą wagową z użyciem podkładów z folii aluminiowej lub poliwęglanowej. Podkłady, po wcześniejszym 48-godzinnym kondycjonowaniu w klimatyzowanym ($T = 293 \pm 2 \text{ K}$, $RH = 50 \pm 2\%$), „czystym” pokoju wagowym, zważono przed i po pobraniu pyłu.

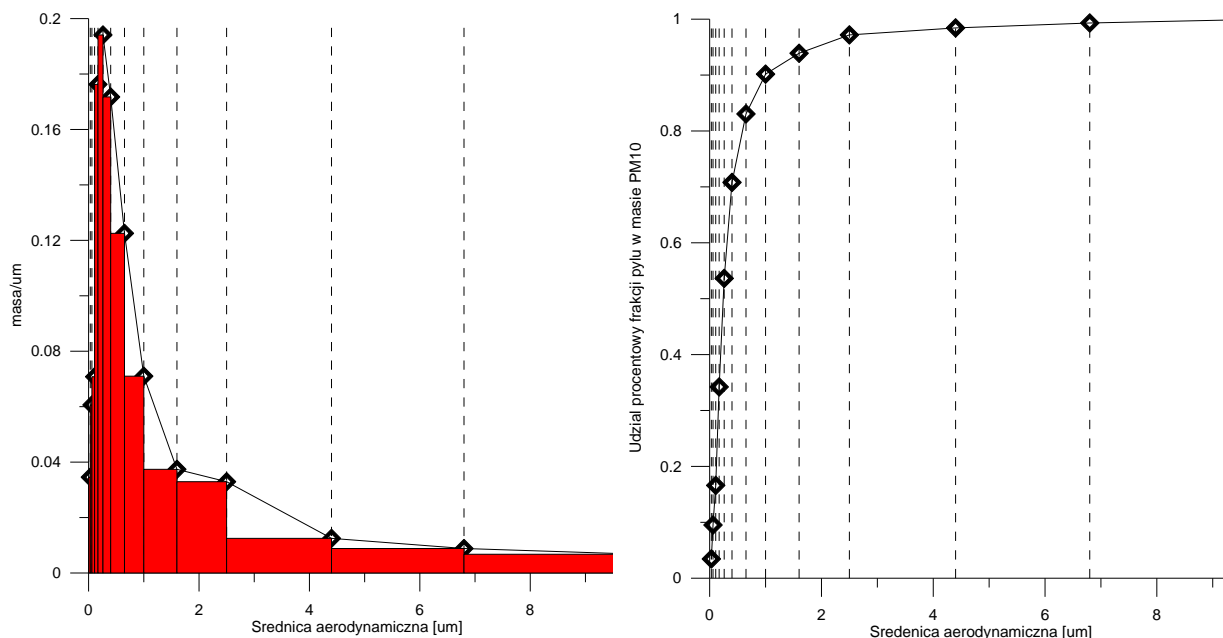
3. Wyniki – omówienie

W okresie 20.04.2007-04.01.2008 przeprowadzono 28 pomiarów w 28 okresach pomiarowych, pokrywających cały ten przedział czasu (tabela 1). Najkrótszy pomiar trwał 95,75 godzin, a najdłuższy 357,1667 godzin. Pomiar przerywany był tylko na czas wymiany podkładów (prócz jednej dłuższej przerwy technicznej w okresie 21-23.05.07).

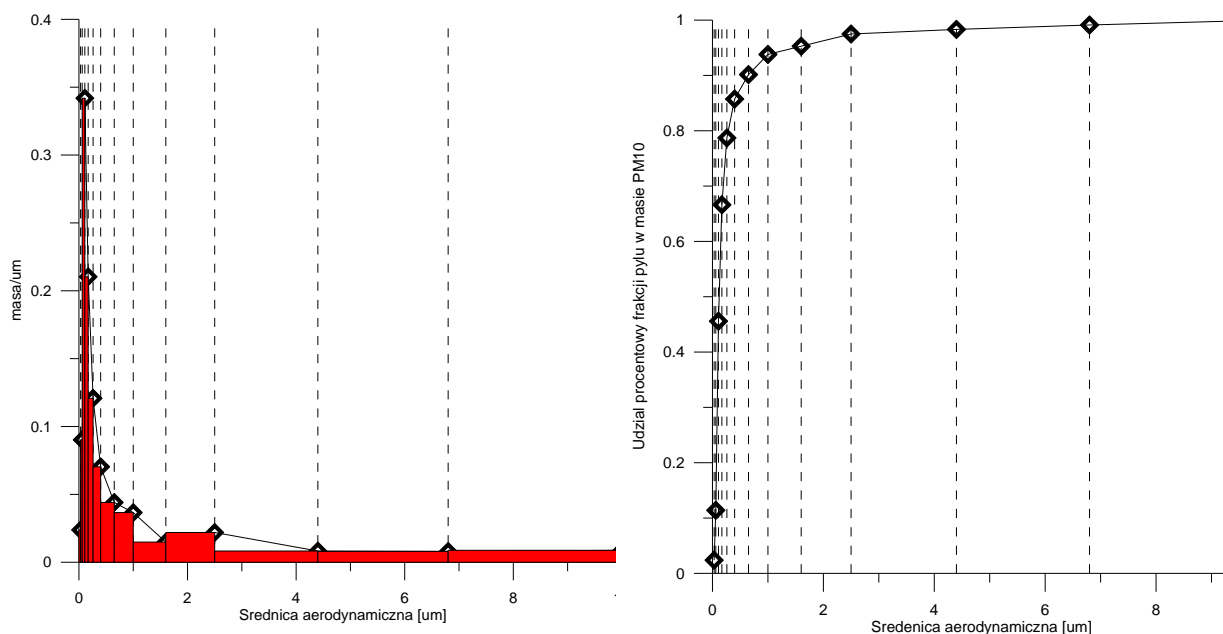
Tabela 1. Ekstrema rozkładu masy PM względem wielkości cząstek

Lp	Okres pomiaru	Liczba maksimum i średnice odcięcia			Minimum (śr. odcięcia) [μm]
		I	II	III	
		[μm]	[μm]	[μm]	
1	2	3	4	5	6
1	20-27.04.2007	0,4	2,5	-	6,8
2	27-07.05.2007	0,4	2,5	-	6,8
3	07-14.05.2007	0,06	0,4	-	6,8
4	14-21.05.2007	0,17	-	-	4,4
5	23-31.05.2007	0,26	-	-	-
6	31.05-06.06.2007	0,108	2,5	-	4,4
7	06-15.06.2007	0,108	0,4	-	6,8
8	15-22.06.2007	0,108	0,4	-	6,8
9	22.06-02.07.2007	0,108	0,17	-	6,8
10	02-12.07.2007	0,06	0,17	0,4	6,8
11	12-23.07.2007	0,17	0,4	2,5	-
12	23.07-02.08.2007	0,4	2,5	-	-
13	02-16.08.2007	0,26	2,5	-	6,8
14	16-31.08.2007	0,06	0,4	2,5	6,8
15	31.08-14.09.2007	108	0,4	2,5	4,4
16	14-28.09.2007	0,4	-	-	6,8
17	28.09-12.10.2007	0,26	-	-	6,8
18	12-26.10.2007	0,4	-	-	6,8
19	26.10-05.11.2007	0,26	-	-	6,8
20	05-12.11.2007	0,26	-	-	6,8
21	12-19.11.2007	0,17	-	-	-
22	19-26.11.2007	0,26	-	-	6,8
23	26-30.11.2007	0,03	0,17	0,4	6,8
24	30.11-06.12.2007	0,26	-	-	6,8
25	06-14.12.2007	0,26	-	-	6,8
26	14-19.12.2007	0,4	-	-	-
27	19-27.12.2007	0,26	-	-	-
28	27.12.2007-04.01.2008	0,26	-	-	-

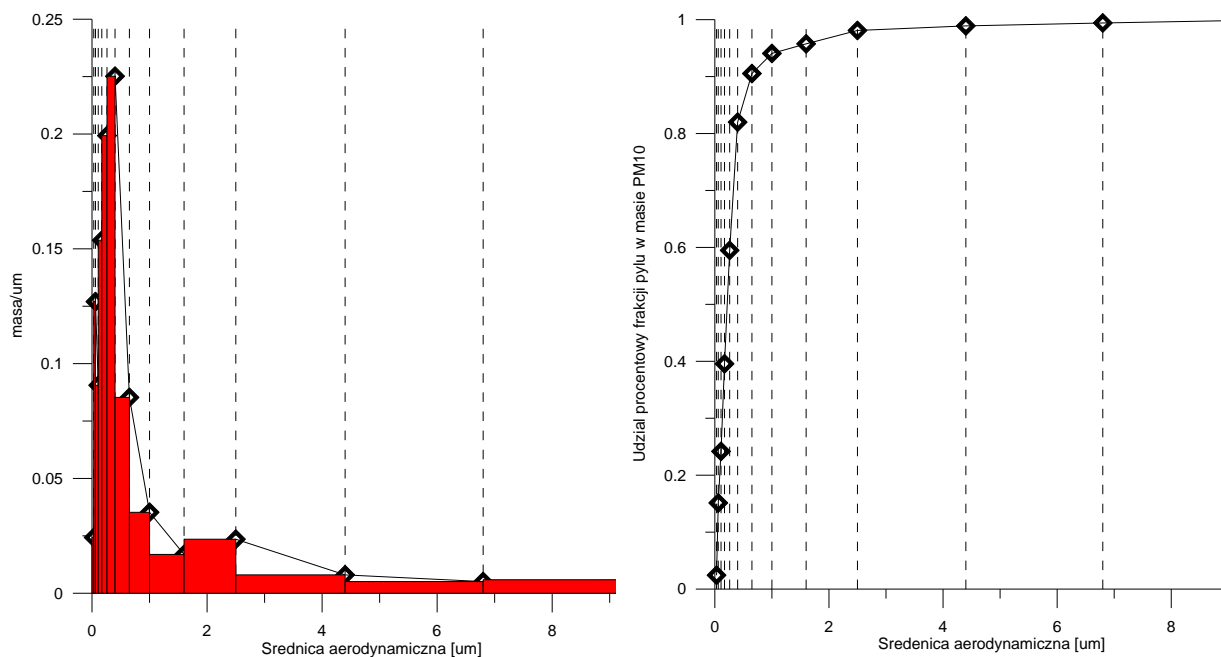
Rozkład masy PM między badane frakcje w okresach pomiarowych był zmienny, co ilustrują przykładowe rozkłady masy PM względem średnicy aerodynamicznej, prezentowane jako wykresy słupkowe (udział procentowy masy frakcji w całkowitej masie PM) oraz skumulowany procentowy udział badanych frakcji w całkowitej masie PM, wyreparowanej w impaktorze. W 14 okresach rozkład miał tylko jedno ekstremum, był zdecydowanie monomodalny (rys. 1), w 9 okresach miał dwa (rys. 2), a w 5 okresach trzy ekstrema (rys. 3).

Rys. 1. Rozkład masy PM względem wielkości cząstek w okresie 27-31.05.2007

Rys. 2. Rozkład masy PM względem wielkości cząstek w okresie 31.05-06.06.2007

Rys. 3. Rozkład masy PM względem wielkości cząstek w okresie 16-31.08.2007

4. Wnioski

Uzyskana charakterystyka rozkładu masowego PM względem wielkości cząstek w punkcie pomiarowym na terenie Zabrze wskazuje na dużą zmienność charakteru emisji w tym punkcie w krótkich okresach czasu (kilka dni, dwa tygodnie). Funkcja rozkładu masy względem średnicy PM ma na ogół kilka ekstremów. Uśredniony rozkład w dłuższych okresach czasu: w sezonie letnim (20.04-31.08.2007), zimowym (31.08.2007-04.01.2008) i w całym okresie pomiarów (20.04.2007-04.01.2008) ma tylko jedno maksimum i jedno minimum, w badanym przedziale średnic aerodynamicznych. Dla każdego okresu pomiarowego występuje maksimum w średnicy odcięcia nie większej niż 0,4 μm . Dla większości okresów pomiarowych występuje wyraźne minimum funkcji rozkładu w 4,4 lub 6,8 μm . Wykresy skumulowane wskazują na dominujący udział w PM frakcji o średnicach mniejszych od 2,5 μm , czego konsekwencją może być wysoka ich szkodliwość dla zdrowia.

Badania finansowane przez MNiSW w ramach sieci naukowej Środowisko i zdrowie. Zadanie: "Aerozole a zagrożenia zdrowia chorobami układu sercowo naczyniowego i oddechowego"

Literatura

1. Seaton, A. I in.: Particulate Air Pollution and Acute Health Effects. Lancet, 1995, 345, 176-178.
2. Massolo, L., A. Muller, M. Tueros, Rehwagen, U. Franck, A. Ronco, O. Herbarth: Assessment of Mutagenicity and Toxicity of Different-Size Fractions of Air Particulates from La Plata, Argentina, and Leipzig, Germany. Environ. Toxicol., 2002, 17, 219-231.
3. Van Houdt, J.J.: Mutagenic Activity of Airborne Particulate Matter in Indoor and Outdoor Environments. Atm. Env. 1999, 24B, 207-220.
4. Li, N., C.Sioutas, A. Cho, D. Schmitz, C. Mistra, J. Stempf, M. Wang, T. Oberley, J. Froines, A. Nei: Ultrafine Particulate Pollutants Induce Oxidative Stress and Mitochondrial Damage. Environ. Health Prospect., 2003, 111, pp. 455-460.
5. de Kok, J.G. Hogervorst, J.J. Briede, M.H. van Herwijnen, L.M. Maas, E.J. Moonen, H.A. Driee, J.C. Kleinjans: Genotoxicity and Physiochemical characteristics of Traffic-Related Ambient Particulate Matter. Environ. Mol. Mutagen., 2005, 46, 71-80.